

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

İdeoloji Perspektifinden Savaş Filmlerini Okumak: Midway ve Türk İşi Dondurma Filmlerinin Analizi

Reading War Movies from the Perspective of Ideology: Analysis of Midway and Türk İşi Dondurma Movies

Pınar BASMACI

Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Radyo, Televizyon Ve Sinema Bölümü
pinarkovaci@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-2552-7955

Öz: Önemli bir propaganda aracı olan sinema, filmleriyle izleyiciye birtakım mesajlar aktarılmakta ve uluslararası alanda etki gösterme gücüne sahip bu mesajlar ile egemen ideoloji kitlelerin rızasını kazanmaktadır. Rıza kazanma konusu özellikle savaş filmleriyle daha da önemli hale gelmektedir. Yapılan ya da yapılacak operasyonlarda halkın desteği kazanılarak, onayı alınmaktadır. Bu bağlamda tarihteki bir savaşın konu edinilebileceği gibi günümüzle ilgili bir olayın da konu olarak işlenebileceği bu filmlerde esas olan, seyircinin orduya sempati duyup, destek vermesidir. Ancak sinema filmlerinin küresel ölçekte bir etkiye sahip olmasında ötürü, ideolojik mesajlar, filmin üretildiği ülkenin yanı sıra tüm dünyaya da iletilmektedir. Sinema sektörüne hâkim olan ABD ise bundan fazlaca faydalanmakta ve sürekli çektiği savaş filmleriyle, yaptığı operasyonlarla ilgili küresel çapta rıza kazanmayı amaçlamaktadır. Bu noktadan hareketle, ideolojik bağlamda önemli işlevi olan savaş filmlerini ve ürettiği ideolojileri konu edinen çalışmada, uluslararası alanda gösterime giren bir Türk ve bir ABD filmi analiz edilmiştir. Filmlerde ideolojik metinlerin olup olmadığını ve iki ülkenin ideolojik metinleri arasında fark olup olmadığını bulmanın amacını; söz konusu ideolojik metinlerin neler olduğunu ortaya koymanın ise problemini oluşturduğu çalışmada, Midway ile Türk İşi Dondurma filmleri örneklem olarak alınmıştır. Söylem analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada, ülkeler ve savaşlar değişse de ideolojilerin aynı kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş filmleri, ideoloji, rıza kazanma, ABD ve Türkiye.

Abstract: With movies, which are an important propaganda tool, the consent of the audience is gained. This issue becomes even more important, especially with war movies. The main thing in these films is that the audience sympathizes with and supports the army. With global cinema films, ideological messages are conveyed to the whole world as well as the country where the film is produced. The USA, which dominates the cinema industry, benefits greatly from this. With the war films he has shot, he aims to gain global consent for his operations. From this point of view, Turkish and US movies released internationally were analyzed. The study aims to find out whether there are ideological texts in the movies and whether there is a difference between the ideological texts of the two countries. Its problem is to reveal what these ideological texts are. In this context, Midway and Türk İşi Dondurma movies were taken as a sample and the discourse analysis method was used. In this context, it has been concluded that although countries and wars have changed, ideologies remain the same.

Keywords: War movies, ideology, gaining consent, USA and Turkey.

Geliş Tarihi: 25.04.2020

Kabul Tarihi: 29.11.2022

Yayın Tarihi: 31.12.2022

Atf: Basmacı, P. (2022). İdeoloji perspektifinden savaş filmlerini okumak: Midway ve Türk işi dondurma filmlerinin analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1385-1397. Doi: 10.33437/ksusbd.726737

GİRİŞ

Egemen ideolojinin hegemonyasını yaymada kullandığı en etkili araçlardan biri kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçların içerisinde sinema filmleri, diğer kitle iletişim araçlarından farklı bir yerde durmaktadır. Sinema filmleriyle ulusal sınırlar içerisinde yaratılan hegemonya, uluslararası sınırlara da ulaşmaktadır. Sinema sektörüne hâkim olan ABD, bu durumdan fazlaca faydalanarak, dünyaya izlettiği Hollywood filmleriyle, ideolojisini aşılacaktır. İdeoloji ve film ikileminde ise savaş filmleri ayrıca bir öneme sahiptir. Çünkü bu filmler aracılığıyla, yapılan operasyonlarda ya da çıkarılan savaşlarda izleyicinin desteği kazanılarak, onayı alınmaktadır. Türkiye'deki sinema sektöründe de bu durum geçerliliğini korumakta ve savaş filmleriyle izleyicinin, hem ordunun yaptıklarına dair bilgilenmesi hem de yapacaklarına dair fikir edinmesi sağlanmaktadır.

Kurmak istediği hegemonyayı, sinema filmleri aracılığıyla yapmak, egemen ideolojinin işini kolaylaştırdığından, savaş filmlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Bu noktadan hareketle, Türkiye'de vizyona giren ABD filmi *Midway* ile yurtdışında vizyona giren Türk filmi *Türk İşi Dondurma* filmleri analiz edilecektir. Söz konusu filmlerin örneklem olarak seçilmesinin nedeni ise her iki filmin de uluslararası alanda gösterime girmesidir. Bu filmlerin hangi ideolojik metinlerle oluşturulduğunun ortaya konmaya çalışılacağı çalışmada, iki ülkenin savaş filmleri kıyaslanarak, öne çıkardığı ideolojik metinler çözümlenecektir. Bu bağlamda söz konusu filmlerde, ideolojik metinlerin olup olmadığı bulmak çalışmanın amacını; hangi ideolojik metinlerin olduğunu bulmak ise problemini oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle, öncelikle ABD'de çekilen savaş filmleri ve ideolojilerinden, daha sonra da Türkiye'de çekilen savaş filmleri ve ideolojilerinden bahsedilecektir. Ardından *Midway* ve *Türk İşi Dondurma* filmleri analiz edilecek ve sonuç bölümünde söz konusu filmlerde ortaya çıkan ideolojik metinler tartışılacaktır.

ABD'DEKİ SAVAŞ FİMLERİ VE İDEOLOJİLERİ

Dünya üzerinde hâkimiyet sağlayan ABD, kitle iletişim araçlarını kendi hegemonyasını ve ideolojisini oluşturmak, ayrıca politik söylemini güçlendirmek için etkili bir şekilde kullanmaktadır. Hollywood filmleri de bu yapı içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir (Tuğcu, 2016: 55). Söz konusu filmler aracılığıyla, izleyiciye alt metinler aktarılmakta ve bilinçleri şekillendirilmektedir. Yapıcı (2014: 113-114), bu filmlerin ABD halkının savaş üzerine toplumsal kanaatlerinin oluşmasında ve yönlendirilmesinde de önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. İzleyicinin yapılan ya da yapılacak operasyonlarla ilgili desteğini alan ya da dostla düşmanı gösteren bu filmler, sinema yapımlarında önemli bir yere sahiptir.

Bu bağlamda sinemanın ilk 15 yılı hariç tutulduğunda en gözde türlerinden birinin savaş filmleri olduğunu ifade eden Yılmaz (1990: 16-18), savaş filmlerinin önemini şu şekilde açıklamaktadır: ABD en fazla askeri operasyon düzenleme ve başka ülkeler üzerinde hak iddia etme konumuna "demokratik idealler" teması ile olanak sağlamaktadır. Demokratik idealler, "hür dünya ve komünizm tehlikesini önleme" gibi konuları içermektedir. Bireylerde meydana gelen bu yanılmanın oluşturulması ve yeniden üretilmesi noktasında, Hollywood savaş filmleri önemli bir yere sahiptir ve bu filmlerde genel olarak ABD'nin askeri gücü ile politikası kutsanıp, onanmaktadır. Daha kısa bir ifade ile savaş filmleri aracılığıyla, savaş politikalarının kitlelere benimsetildiğini söyleyen Yılmaz'a ek olarak Yapıcı (2014: 166) da savaş filmleriyle ABD'nin "demokrasi ve özgürlükler ülkesi" imajı ile "kurtarıcı" misyonunun geliştirilmesine katkı sağlandığını belirtmektedir. Yarattığı bu yanılmalara sadece ABD'ye değil, dünya sinemasındaki hâkimiyeti sayesinde dünyaya da benimseten ABD, söz konusu imajlara dayanarak ülkelere savaş açabilmekte ve yine bu imajlar ile dünyanın söz konusu savaşlara tepkisiz kalmasını sağlayabilmektedir.

Savaş filmleri ile sadece savaşın nedenleri anlatılmamakta, ayrıca halkın desteği de kazanılmaktadır. Yılmaz (1990: 26) savaş filmlerinin hem ABD'nin yapılmış askeri operasyonların haklılaştırılmasında hem de yapılacak olan operasyonlar için askerleri ve halkı hazırlamada önemli işlevler yüklediğini söylemektedir. Ayrıca bu filmler, iktidarın kendisini yeniden üretmesinde, hiyerarşik ilişkileri yansıtır, toplumdaki rolleri yeniden üretmeleriyle, üzerine düşen görevi yerine getirmektedirler. Yılmaz bu noktada, savaş filmlerinin bir amaç için yapıldığını ve bu amacın egemen ideolojiye hizmet ettiğini ifade etmektedir.

Bunlara ilaveten toplumun siyasi yapısına göre düzenlenen sinema ve özellikle savaş filmlerinin dönemseller yapılarına değinen Yapıcı (2014: 124), söz konusu süreci şu şekilde özetlemektedir: Hollywood'da 1980'lerde muhafazakâr yönelimli savaş filmleri ile topluma milliyetçilik duyguları empoze edilirken, liberal eğilimli filmlerde ordu içerisindeki düzensizlik ve dağınıklık konuları ele alınmıştır. Böylece hem toplumun Amerikan ordusuna sempatisi yeniden kazanılmaya çalışılmış hem de savaşın, ancak ordudaki düzensizlikler, hırs ve intikam duygularına yenik düşen asker ya da komutanlar nedeniyle kaybedildiği vurgulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1990'lara kadar Amerikan savaş filmlerinin büyük bir çoğunluğunun Amerikan ulusunun milliyetçi değerlerinin yüceltilmesi ve dünyanın tek süper gücü olmasına ilişkin Amerikan hâkimiyetinin meşruluğuna dair bir söylem geliştirdikleri söylenebilmektedir. Bu filmler ile güçlü, kendinden emin, milletini savunan ve mert Amerikalı kahraman imajları üretilmiştir.

2000'lerdeki savaş filmleri ele alındığında ise şunları söylemek mümkündür: Tuğcu (2016: 61; 69) incelediği Argo filminde, ABD'nin ülkelere girerek asker ve sivilleri öldürmesine meşruiyet kazandırmasında Amerikan sinemasının önemli bir yere sahip olduğunu söylemektedir. Ayrıca ABD politikaları ile birlikte sinemanın gelişmiş söylem gücünün bulunması, kitlelere ulaşabilmesi, dramatik etki oluşturabilmesi, istenen konunun istenen şekilde ele alınabilmesi ve kitlelerin ideolojik tutumunu belirleyebilmesinden dolayı sinemanın da söz konusu politikalara paralel olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca Oscar'da büyük ödül olan "En İyi Film Ödülü"nü alan ve İran karşıtı bir film olan Argo'ya Oscar ödülünün, First Lady Michelle Obama tarafından, Beyaz Saray ile canlı bağlantı kurularak verildiğini de eklemek gerekmektedir. Bu bağlamda ele alındığında söz konusu filmlerin yapılmasındaki ideolojik yapı da ortaya çıkmaktadır.

Başka bir örnek olan Er Ryan'ı Kurtarmak filminde ise gösterilen bayrak ve Musevi Mezarlığı ile "Hepimiz aynı vatan için öldük" mesajının verildiğini söyleyen Gülmez (2015: 7-9), filmde pederin ölmesi ile din üzerinden de bir propaganda gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Birçok filmde olduğu üzere bu filmde de barış getirmek için savaştıkları söylemi üretilmektedir. Askerlerin hikâyeleri verilerek seyircide duygu yaratılmakta ve askerlere sempati duymaları sağlanmaktadır. Bütün filmin bir erin kurtarılması üzerine kurulması ile savaş alanında herkesin eşit olduğu mesajı verilmektedir. Bununla birlikte, Nazi askerlerinin canavar olarak gösterilmesi ve bu canavarları yenecek gücün Amerikan askerlerinde olduğu izlenimi de yaratılmaktadır. Tarihsel bağlamda savaş filmleri ele alındığında görüldüğü üzere, ABD'nin iç ve dış politikalarında her dönem kendine tehdit olarak gördüğü "ötekileri" üretmesinde Hollywood'un göz ardı edilemez bir etkisi bulunduğunu söylemek gerekmektedir (Yapıcı, 2004: 113).

Bunların yanı sıra savaş filmlerinin yapımında ordu ile işbirliği yapıldığı, belirtilmesi gereken önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Söz konusu işbirliği ile filmin gerçeğe benzerliği artırılarak başarısına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu işbirliği ile hem ordu filmlere müdahale ederek olumsuz temsillerinin olmasını engellemekte, hem de halkla ilişkilerini düzenlemekte ve orduya gönüllü geçme, operasyonlarını haklı gösterme gibi konularda filmlerden yararlanmaktadır (Yılmaz, 1990: 25).

Verilen bilgiler doğrultusunda ABD'de çekilen savaş filmlerinden kısaca bahsetmek gerekmektedir. ABD'de çekilen filmlerin çokluğu göz önüne alındığında 1970'lerden itibaren çekilen savaş filmlerini ele almak yeterli olacaktır. Bu bağlamda beyazperde.com sinema sitesinde taramalar yapılmış ve buradaki savaş filmlerinden tarihlerine göre rastgele seçim yapılarak bazı filmler ele alınmıştır. Bu filmlere kısaca değinmek gerekirse, 1970 yılında çekilen *Patton* filmi, Patton isimli bir generalin hayat hikâyesi ile İkinci Dünya Savaşı'nı anlatmakta ve 1943 yılında Kuzey Afrika cephesi ile başlamaktadır. Burada görevli olan General Patton, savaş tarihini çok iyi bilmesinin yanı sıra yüksek bir askeri dehaya da sahiptir. Ancak bir İngiliz mareşali ile rekabete giren Patton'un hem zaman zaman üstlerinin emirlerine itaatsizlik etmesi hem de bencil ve küfürbaz olması askeri dehasının önüne geçmektedir. Bunların yanı sıra disiplin takıntısı da bulunan Patton'un kariyeri tehlikeye girmektedir. Bu film ile tarih tekrar hatırlatılmaktadır. Ayrıca ordudaki hırs ve intikam duygularına yenik düşen asker ya da komutanların orduya zarar verdiği mesajı izleyiciye aktarılmaktadır.

1976 yılında çekilen *Midway* filmi Midway Savaşı'nı anlatmaktadır. 1942 yılında gerçekleşen savaş, Japonya ve Amerika arasında geçmiş ve savaşı Japonya, Midway Adası'nı almak için başlatmıştır. Ancak savaşı, Japon şifreleme sistemini çözen Amerika kazanmıştır. Bu bağlamda söz konusu savaşı ele alan *Midway* filmi, Amerikan Ordusu'nun başarısına vurgu yapmaktadır. Ayrıca film ile izleyicilere İkinci

Dünya Savaşı ve bu savaşta Amerika'nın elde ettikleri başarılar hatırlatılmaktadır. 1977 yılında çekilen *Savaş Köprüleri* filminde ise İkinci Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletlerin Normandiya Çıkartması yaparak, çok fazla kayıp vermelerine rağmen kazanmaları ve bu çıkartmadan sonra yine Müttefik Devletlerin Ren Nehri üzerindeki bir köprüyü almaya çalışmaları anlatılmaktadır. Bir hava harekâtı olan ve "Market Garden" olarak adlandırılan bu operasyonda yanlış savaş alanı bilgileri ve istihbarat nedeniyle müttefik kuvvetlerin paraşütçüleri, hem köprüden çok uzağa hem de Alman askerlerinin çok güçlü olduğu bir bölgeye indirilmiştir. Bu yüzden de hem köprü alınamamış hem de çok sayıda asker kaybedilmiştir. Bu film ile yine hem İkinci Dünya Savaşı hem de savaşta başarısızlıkların nedeninin ordu içerisinde hata yapan askerlerden ve komutanlardan kaynaklandığı anlatılmaktadır.

1980 yılında çekilen *Ölüme Koşanlar* olarak çevrilen filmde, İkinci Dünya Savaşı anlatılmakta ve filme adını veren, The Big Red One olarak adlandırılan Birinci Piyade Bölüğü'nün yaşadıkları ele alınmaktadır. Filmde bölük, savaşı kazanmak adına dünyanın farklı yerlerinde savaşmaktadır. Ayrıca ölen askerler ve savaşın acımasız tarafları gösterilerek, hem İkinci Dünya Savaşı ve savaşın hangi şartlar altında gerçekleştirildiği izleyicilere hatırlanmakta hem de savaş, askerlerin gözünden gösterilerek izleyicilerin askerler ile empati kurması sağlanmaktadır. 1984 yılında çekilen *Birdy* filminde Vietnam Savaşı'nda birlikte savaşan iki yakın arkadaşın hikâyesi anlatılmaktadır. Evlerine dönen iki askerden Al, savaşta ağır bir şekilde yaralanmış, Birdy ise psikolojik olarak derin yaralar almıştır. Savaşın insanlar ve askerler üzerinde bıraktığı etkileri anlatan film, hem Vietnam Savaşı'na göndermede bulunmakta hem de Amerika'nın kaybettiği bir savaş olan Vietnam Savaşı'nda askerlerin yaşadığı sıkıntıları ve etkileri anlatarak, izleyicilerin askerler ile empati kurması ve olaylara onların gözünden bakmaları sağlanmaktadır.

1987 yapımı *Günaydın Vietnam* filminde ünlü bir radyo Dj'yi askeri radyoda Dj'lik yapması için Saigon'a gönderilmektedir. Yayını "Günaydın Vietnam" sözleri ile açan Dj, askerlere eğlenceli anlar yaşatmaktadır. Ayrıca programda savaşla ilgili herhangi bir olumsuzluktan bahsedilmemekte ve bu da askerler için uzun zamandır sahip olmadıkları moral ve mutluluk kaynağı haline gelmektedir. Söz konusu film ile yine Vietnam Savaşı hatırlanmakta ve Amerika açısından başarısızlıkla sonuçlanan savaşla ilgili olan filmde, savaş ve Amerika'nın başarısından ziyade askerler ve onların yaşadıkları sorunlar anlatılarak halkın askerlere sempati duyması sağlanmaktadır. 1993 yılında çekilen *Schindler'in Listesi* filmi İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin yapmış olduğu Yahudi Soykırımı'nı anlatmaktadır. Filmde Oscar Schindler isimli Alman işadamı Yahudi Soykırımı'nın yapıldığı yıllarda bir fabrika kurarak çok sayıda Yahudi'yi, fabrikasında iş gücü olarak göstermekte ve soykırımdan kurtarmaktadır. Bunun için elinde bir listesi bulunan Schindler, listesindeki tüm Yahudileri kurtarmayı başarmaktadır. Filmde Yahudi Soykırımı anlatılmakta ve bir Alman'ın kişisel çabasının yanı sıra Müttefik Devletleri'n tüm Yahudileri kurtardığı hatırlanmaktadır.

1997 yapımı *Saraybosna'ya Hoşgeldiniz* filminde, Bosna Savaşı anlatılmaktadır. Filmde savaşa İngiliz ve Amerikan iki gazetecinin gözünden bakılmakta ve yetimhanedeki bir çocuk savaştan kurtarılmaya çalışılmaktadır. Film Bosna Savaşı'nı ele alırken, İngiliz ve Amerikan iki gazeteci üzerinden İngiliz ve Amerikan halkının merhametine de göndermede bulunmaktadır. 1999 yılında çekilen *İnce Kırmızı Hat* filminde ise İkinci Dünya Savaşı anlatılmaktadır. Filmde savaş sırasında bir grup askerin savaş sırasında ve sonrasında yaşadıkları anlatılmaktadır. Askerler açısından ele alınan filmde hem İkinci Dünya Savaşı hatırlanmakta hem de savaş sırasında askerlerin yaşadıkları gösterilerek, askerler ile empati kurulması sağlanmaktadır.

2001 yapımı *Savaşın Sonu* filminde İkinci Dünya Savaşı ele alınmaktadır. Filmde Amerikan askerlerinin Japonlara esir düşmesi ve Japon askerlerin Amerikan askerlerine işkence etmesi ile zor şartlar altında askerlere demiryolu inşa ettirilmesi anlatılmaktadır. Filmde İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Japon askerleri işkenceci olarak gösterilerek, izleyiciye Amerika'nın yaptıklarında haklı olduğu mesajı verilmektedir. 2002 yapımı *Bir Zamanlar Askerdik* filmi ise 1960'lı yılları anlatmaktadır. Vietnam Savaşı'nı anlatan filmde Amerikan askerlerinin kendilerinden çok daha fazla kalabalık olan Vietnam askerlerine karşı olan korkuları ile bu şartlar altında savaşmaya çalışmaları anlatılmaktadır. Bu film ile de diğer Vietnam Savaşı'nı anlatan filmlerde olduğu gibi savaştan ve Amerika'nın savaşta başarısızlığından değil, askerlerin yaşadıklarından bahsedilmekte ve yine izleyicinin askerler ile empati kurması sağlanmaktadır. 2006 yapımı *Cesurların Vatanı* filmi Irak Savaşı'nı ele almaktadır. Filmde savaşta görev yapan bir grup askerin evlerine dönmesi, ancak hayatlarına eskisi gibi devam

edemedikleri anlatılmaktadır. Bu film ile izleyicilerin olaylara Irak Savaşı sırasında sivillere zarar veren Amerikan askerlerinin açısından bakmaları sağlanmakta ve askerlerin yaşadıkları anlatılarak seyircinin onlara sempati duyması amaçlanmaktadır.

2009 yapımı *Soysuzlar Çetesi* filminde Alman kuşatması altındaki Fransa'da ailesinin öldürülmesine tanıklık eden bir kadının hikâyesi ile Avrupa'nın farklı bir ülkesinde askerlerini Nazilere karşı örgütleyen Yahudi teğmenin planları ve kadınıla teğmenin yollarının kesişmesi anlatılmaktadır. Bu film ile de yine Yahudi Soykırımı hatırlanmakta ve soykırım karşıtı filmler ile Amerikalıların soykırımı karşı olan duruşu ortaya konmaktadır. 2013 yapımı *Son Kalan* filmi 2005 yılında geçmektedir. Filmde Taliban Liderini yakalamak için Afganistan'a gönderilen dört kişilik bir Amerikan ekibinin hikâyesi anlatılmaktadır. Filmde dört kişiden üçü ölümcül şekilde yaralanırken, biri kurtulmaktadır. Film ile izleyicilere Afganistan'ın işgali Amerikalıların gözünden hatırlanmakta ve Taliban liderini yakalamak için kaybettikleri ve tehlikeye attıkları askerler gösterilerek seyircinin Amerikan askerleri ile özdeşleşmesi amaçlanmaktadır. 2016 yılında çekilen *Savaş Vadisi* filminde İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan Ordusu'nda görev yapan askerlerden biri insanları öldürmeyi reddetmekte ve ilk Onur Madalyası'na layık görülen vicdani retçi olmaktadır. Filmde 75'e yakın kişiyi kurtaran askerinin hikâyesi anlatılmaktadır. Bu film ile yine Amerikan askeri açısından olaya yaklaşılmakta ve bir asker üzerinden Amerikan askerlerinin merhametine ve vicdanına göndermede bulunmaktadır.

Dünya ve sinema sektörü üzerinde önemli bir egemenliği olan ABD'nin ürettiği savaş filmlerine dair bilgiler verilip, hangi temaları öne çıkardığı, ayrıca ne tür ideolojik mesajlar verildiğine kısaca değinildikten sonra, Türkiye'deki savaş filmlerini ve yapılarını ele almak gerekmektedir.

TÜRKİYE'DEKİ SAVAŞ FİMLERİ VE İDEOLOJİLERİ

Türkiye'deki sinemanın gelişim sürecinin Amerika'dakinden daha farklı ilerlediğini söylemek mümkündür. Bu durum film türlerine de yansımış ve savaş filmlerine devlet müdahalesi Hollywood ile kıyaslandığında daha erken gelmiştir. Mersin (2011: 35-37) bu durumu, sinemanın Türkiye'de henüz yeni kurulmaya başladığı Birinci Dünya Savaşı döneminde, filmlerin genellikle devlet eliyle yapıldığını ve Enver Paşa'nın emriyle kurulan Merkez Ordu Sinema Dairesi'nin bu filmlere öncülük ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Mersin, bazı dönemlerdeki bu tür filmlerin artışında siyasi nedenlerin önem arz ettiğini ifade etmektedir. Yaptığı araştırmada da buna siyasi yaşamda iç ve dış kaynaklı olaylarda yaşanan değişimlerin neden olduğunu belirtmektedir.

Savaş filmlerinin Türkiye'deki sürecini kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür: İlk savaş filmleri 1951-52 yıllarında Demokrat Parti iktidara geldiği, Kore Savaşı ve Kıbrıs'ın Yunanistan ile ilhak konusunun tartışıldığı bir süreçte çekilmiştir. Bu filmlerin yeniden artış gösterdiği 1959-60 yılları yine siyasi çalkantıların çok olduğu, öğrenci olaylarının yaşandığı ve 60 darbesi ile sonuçlanan yıllardır. 70'lerin yarısından sonraki filmleri ise milliyetçi duyguların öne çıktığı Kıbrıs Savaşı'yla ilgili filmler oluşturmaktadır. 80 darbesinden sonra da filmlerden ziyade devlet eliyle çekilen savaş temalı diziler ön plana çıkmıştır. 2000'li yılların özellikle de ikinci yarısı ulusalcı dalganın yeniden yükseldiği ve bu doğrultuda film örneklerinin de bulunduğu yılları oluşturmaktadır (Mersin, 2011: 37-38). Bu açıdan ele alındığında savaş filmlerinin, kültürel kimlik konusunun istikrarsızlık ve bunalım dönemlerinde, en belirgin şekliyle ise eski yapıları yönelik bir tehdit durumunda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Böyle dönemlerde ulusal kimlik ve ulusal bütünlüğün yeniden canlandırılması "öteki"lik kavramı üzerinden yapılmakta ve oluşturulan bu "öteki"lik durumu tehdit ve tehlike unsurlarıyla eşanlı hale getirilmektedir (Yapıcı, 2014: 120).

Son olarak savaş filmleri ile ilgili Aktaş'ın (2015: 126; 130) söylemleri önem arz etmektedir. Aktaş, filmler ile savaşın türü arasında bir ilişki bulunduğunu ve savunma savaşlarında vatanseverlik ile kahramanlığın öne çıkarken, savaşın haklı olduğunun vurgulandığını; iç savaşla ilgili filmlerde ise vicdan duygusunun öne çıkarken, aynı zamanda savaşın acımasızlığının da altının çizildiğini söylemektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye'de çekilen savaş filmlerinden de kısaca bahsetmek gerekmektedir. Ancak ABD'nin aksine Türkiye'de çekilen filmlerin ve bunun yanı sıra Türkiye'de çekilen savaş filmlerinin azlığı göz önüne alındığında savaş filmlerinin incelemesini sinemanın ilk yıllarından itibaren almak faydalı olacaktır. Bu bağlamda beyazperde.com sinema sitesinde taramalar yapılmış ve buradaki savaş filmlerinden tarihlerine göre rastgele seçim yapılarak bazı filmler ele alınmıştır. Bu

filmlerden kısaca bahsetmek gerekirse: 1923 yılında çekilen *Ateşten Gömlek* filmi Kurtuluş Savaşı'nı ele almaktadır. Filmde İzmir'in işgali sırasında eşi ile çocuğu öldürülen ve Anadolu'da hastabakıcılık yapan Ayşe ile âşık olduğu Binbaşı İhsan'ın aşk hikâyesi anlatılmaktadır. Filmde aşkın yanı sıra Kurtuluş Savaşı ve bu savaşta kadın ile erkeklerin verdikleri mücadelelere göndermede bulunmaktadır. 1949 yapımı *Vurun Kahpeye* filmi Kurtuluş Savaşı yıllarında geçmektedir. Ülkenin işgal altında olduğu yıllarda Anadolu'ya atanan idealist ve Milli Mücadeleye destek veren Aliye öğretmenin iftira atılarak linç edilmesi ele alınmaktadır. Film padişah yanlısı hocaların Milli Mücadeleye destek vermesinden dolayı Aliye öğretmene iftira atması ile zamanın ideolojine uygun olan öğretmeni olumlarken, dindar kesimi olumsuzlayan bir hikâyeye sahiptir. Bu bağlamda da Milli Mücadele ve bu mücadelenin önündeki engellerin seyirciye anlatılması amaçlanmaktadır.

1951 yılında çekilen *İstanbul'un Fethi* filmi 1453 yılında geçmektedir ve İstanbul'un fethi ele alınmaktadır. Filmde Fatih Sultan Mehmet bazı padişahların itirazlarına rağmen İstanbul'u fethetmeye karar vermektedir. Hazırlıklar tamamlanmakta ve sefer emri verilmektedir. Filmde tarihe bir gönderme yapılmakta ve İstanbul'un fethi izleyicilere hatırlatılmaktadır. 1954 yapımı *Bulgar Sadık* filmi Milli Mücadele dönemini anlatmaktadır. Filmde Türk köylerine baskın yapan Balkanlara karşı Mehmet Sadık'ın mücadelesini anlatılmaktadır. Film izleyicilere hem Milli Mücadele dönemini hem de Balkan çetelerinin Türk köylerine yaptıklarını hatırlatarak izleyicilerin milli duygularına hitap etmekte ve ülke için verilen mücadelelere dikkat çekilmektedir. 1965 yapımı *Altay'dan Gelen Yiğit: Karaoğlan* filminde Karaoğlan'ın hem Anadolu topraklarını Moğol işgalinden kurtarmasının hem de âşık olduğu kadını düşmanların elinden kurtarmasının ve babasını bulmasının öyküsüdür. Bu film ile izleyicilerin milli duygularına hitap etmek amaçlanmakta ve bununla birlikte aşka vurgu yapılmaktadır. 1973 yapımı *Kara Pençe'nin İntikamı* filminde ise Kara Pençe lakaplı kahraman, düşmanlarla savaşırken masumları da korumakta ve kadınların hayranlığını kazanmaktadır. Bu film de diğerinde olduğu gibi milli duygular ile birlikte aşkı ele almaktadır ve iki filmde de kahramanlık olgusu öne çıkmaktadır.

1995 yapımı *Işıklar Sönmesin* filmi Güneydoğu'da geçmektedir. Filmde Yüzbaşı Murat'ın Seydo'yu yakalama çabası anlatılmaktadır. Bu film dönemin problemi olan Kürt sorununu ortaya koymayı amaçlamaktadır. 2005 yapımı *Gelibolu* filminde ise Çanakkale Savaşı ile Yeni Zelandalı, Avusturyalı ve Türk askerlerin çok sayıda kayıp vermesi ele alınmaktadır. Film ile tarihe bir göndermede bulunmakta ve Çanakkale Savaşı hatırlatılmaktadır. 2006 yapımı *Kurtlar Vadisi Irak* filminde Amerikan askerlerinin Türk askerlerinin başına çuval geçirmesi ve bu yüzden bir askerın mektup yazarak intihar etmesi ele alınmakta ve Polat ile ekibinin de askerın son arzusunı yerine getirmek için Irak'a gelmesi ve askerın intikamını alması anlatılmaktadır. Film Amerikan askerleri tarafından başına çuval geçirilen 11 askerden yola çıkarak kurgulanmakta ve bu yüzden izleyicinin milli duygularına hitap ederek ve sonunda da askerın intikamını alarak izleyicinin rahatlamasını sağlamaktadır.

2008 yapımı *120* filminde Birinci Dünya Savaşı ele alınmaktadır. Filmde Osmanlı Ordusu'nun sınır birliklerinde cephanesiz kalması ve bunun üzerine Van'daki bir okul müdürünün cephaneliği Sarıkamış'a nakletmek üzere 12-17 yaş aralığındaki 120 çocuğun gönüllü olarak yola koyulması ile çocukların hikayeleri anlatılmaktadır. Film ile geçmiş hatırlanmakta ve ülkenin nasıl zorluklarla kurulduğu ve nasıl fedakârlıkların yapıldığı izleyiciye aktarılmaktadır. 2012 yılında çekilen *Fatih 1453* filminde Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi anlatılmaktadır. Bu film ile de İstanbul'un fethinin izleyiciye anlatılması ve tarihin hatırlanması amaçlanmaktadır. 2013 yılında çekilen *Çanakkale Yolun Sonu* filminde Çanakkale Savaşı, düşmanın yenilmesi ve savaşta isimsiz kahramanlar anlatılmaktadır. Yine bu filmde de tarihe gönderme yapılarak, Çanakkale Savaşı'nda verilen mücadeleler ve ismi bilinmeyen birçok kahramanın olduğu vurgusu yapılarak seyircinin duygularına hitap etmek amaçlanmaktadır.

2016 yapımı *Dağ 2* filmi Dağ filminin devamı olmakla birlikte Özel Kuvvet Timi'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Kuzey Irak'ta teröristler tarafından kaçırılan bir gazeteciyi kurtarmak için operasyon yapan bir grup bordo berelinin hikâyesi ele alınmakta ve ülkenin önemli sorunlarından biri olan PKK terör örgütüne gönderme yapılmaktadır. Ayrıca gazetecinin teröristlerin elinden kurtarılması için operasyon yapılarak, her vatandaşın önemli olduğu göndermesi yapılmakta ve yine bu film ile de izleyicinin milli duygularına hitap edilmektedir. 2017 yapımı *Kurtlar Vadisi Vatan* filminde de Kuzey Irak'ta yapılan bir operasyon anlatılmaktadır. Filmde stratejik noktaların işaretlendiği bir Türkiye haritası bulunmakta ve düşman darbeden gelecek haberi beklemektedir. Bu yüzden filmde hem

içerideki hem de dışarıdaki düşmanlar ile mücadele edilmektedir. Filmde son yılların en önemli sorunu olan dışardaki düşmanlara ek olarak içerideki düşmanlarla mücadele etme konusu ele alınmakta ve yine terör örgütleri konusu izleyiciye aktarılmaktadır. 2017 yapımı *Ayla* filminde ise 1950'li yıllar anlatılmaktadır. Kore Savaşı'nda bir Türk astsubayın 5 yaşındaki yetim bir Koreli kızı yanına alması ve baba-kız olmaları ele alınmaktadır. Ancak askerin geri dönme zaman geldiğinde *Ayla* ismini verdiği Koreli kızı yanına almasına kanunlar izin vermemekte, tekrar bir araya gelmeye söz vererek vedalaşmaktadırlar. Bu film ile ise geçmiş hatırlatılmakta ve hem Kore Savaşı'na hem de Türk askerlerinin merhametine göndermede bulunmaktadır.

Savaş filmlerinin Türkiye'deki örneklerine ve ne tür ideolojik metinler taşıdığına kısaca değinilmiştir. Bu bağlamda daha önce yapılmış çalışmaların sonuçlarına da yer verilmiştir. Hollywood ve Türkiye'deki savaş filmlerinden ve ideolojilerinden bahsedildikten sonra, çözümleme kısmına geçilecektir.

SAVAŞ FİMLERİNİN İDEOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

İdeolojik bir amaç doğrultusunda kullanılan savaş temalı filmlerle izleyiciye birçok mesaj verilmektedir. Bu mesajların ne olduğunu ortaya koymak, izleyicide yapılmak istenen yönlendirmeyi anlamak adına önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye'de vizyona giren bir ABD savaş filmi ile yurt dışında da vizyona giren bir Türk savaş filmi arasında yapılacak kıyaslama çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu filmlerde ideolojik metinlerin olup olmadığını ve eğer varsa iki ülkenin ideolojik metinleri arasında fark olup olmadığını ele almak çalışmanın amacını; ne tür ideolojik metinlerin olduğunu ve iki ülkenin verilmek istenen mesajlarda neyi öne çıkardığını bulmak ise çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Bu perspektifle 2019 yılında çekilen iki savaş filmi incelenecek olup, *Midway* ve *Türk İşi Dondurma* filmleri analiz edilecektir. Başka bir deyişle, 2019 yılı ABD savaş filmleri evreninden *Midway* filmi; 2019 yılı Türk savaş filmleri evreninden de *Türk İşi Dondurma* filmi örneklem olarak ele alınacaktır.

Midway Filminin Analizi

II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Midway Savaşı'nı konu edinen film, savaş sırasında Japon İmparatorluğu'nun adaletsizliğine ve acımasızlığına odaklanırken, öte yandan Amerikan'ın yüceliğine, askerlerin mükemmelliğine, canla başla savaşmalarına ve ölen her askerin kendileri için olan önemine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda filmde değinilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Film, Amerikan askerlerinin konuşması ile başlamaktadır. Bu esnada dış ses olarak Amerikan Başkan'ının savaşın yıkıcı olduğu, hastalık olduğu, Amerika'nın savaştan kaçamayacağı ve savaşa dâhil olma tehlikesinden korunma garantilerinin olmadığı konuşması eşlik etmektedir. Bu konuşmayla, Amerikan'ın savaş karşıtı olduğu, ancak Japonlar tarafından savaşa çekildiği mesajı verilmektedir. Bununla birlikte, filmin Amerikan tarihine ışık tuttuğu ve Pasifik Savaşı'nın gidişatının bir günde değiştiği yazısı görülmektedir.

Amerikan askerleri ile devam edilen filmde 1937 yılında ve Tokyo'dadırlar. Bir asker, diğerine "Savunma onları Layton. Dillerini konuşsan da yine de senin barbar olduğunu düşünüyorlar" demektedir. Bu sahneyle, Japonların Amerika'ya olan bakışı ve Amerikalılar onları sevse de Japonların, onlara karşı nefret dolu olduğu bilgisi paylaşılmaktadır. Daha sonra Amerikan ve İngiliz askerleriyle, Japon Amiral Yamamota konuşmaktadırlar. Amiral Yamamota Layton'a, Amerika'yla savaşa girerlerse kazanamayacaklarını, Japonya'nın bir yol ayrımında olduğunu, dünya gücü olma konusunda istekli olduklarını söylemektedir. Ancak petrolün %80'nini Amerika'dan aldıklarını ve eğer bu iş tehlikeye girerse, sert önlemler almak zorunda olacaklarını ifade etmektedir. Bu sahne ile Japonya'nın savaşmaya meyilli olduğu ve dünya gücü olmak adına her şeyi yapabilecekleri izlenimi yaratılırken; öte yandan, Layton ile Yamamota karakterlerinin vücut dili ve mimikleriyle de bu izlenim pekiştirilmektedir. Ardından Layton'un "Kimse savaş istemiyor" cümlesiyle ise savaş isteyen tarafın Japonya olduğu ilan edilmektedir.

Ardından 1941 yılına geçilmektedir. II. Dünya Savaşı'nın başladığı, Japonya'nın Çin'i işgal ettiği, Hitler'in Yıldırım Harekatı'nın tüm Avrupa'yı sardığı ve Amerika'nın resmi olarak tarafsız kaldığı yazısı çıkmaktadır. Bu yazıyla yine Amerika'nın tarafsızlığı ve savaş istememesi tekrarlanmaktadır. Sonrasında Pearl Harbor'da bir savaş gemisi görülmektedir. Askerler rutin işlerini yaparken, gemi Japonların hava saldırısına uğramaktadırlar. Birçok Amerikan askeri yaralanmakta ve ölmektedir.

Karşılık vermeye hazırlanan bir başka Amerikan filosunda, Japonlara sis bombası atılacağı bilgisi verilmekte, ancak Dick Best isimli asker itiraz ederek, gerçek bomba atmaları gerektiğini söylemektedir. Bunun üzerine Komutan ise “Sen intikam istiyorsun diye stratejimizi değiştiremeyiz” diyerek karşı koymaktadır. Bu sahneyle, Amerikan askerlerinin yine de sis bombasıyla karşılık verecek olmaları, intikamı önemsemedikleri ve böyle bir şeye müsaade etmedikleri vurgusu yapılarak, Amerika’nın merhametine vurgu yapılmaktadır. Bu sahnenin ardından ise yanmış asker cesetleri ile yaralı askerler gösterilerek, Japonların yaptığına karşılık, Amerikalıların yaptığı ikileminin altı çizilmektedir.

Daha sonra yine dış ses, ABD’nin önceden planlanmış, ani bir saldırıya uğradığı, bunun kara bir leke olduğu, saldırıyı Japonya İmparatorluğu’nun gerçekleştirdiği, Amerika’nın bu ulusla barış içerisinde olduğu bilgisi verilmektedir. Bu sahneyle, Japonların adil olmayan bir saldırı gerçekleştirerek, barış içerisinde oldukları Amerika’ya saldırdıkları söylenmekte ve belki de bu söylemlerle, Amerika’nın Japonya’ya attığı atom bombaları haklı çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu sırada Yamamota “Uyuyan devi uyandırdık ve onu korkunç bir karara sürükledik” demektedir. Bu cümleyle, hem Amerika’nın gücüne gönderme yapılmakta hem de Japonların “barış” içerisinde oldukları Amerika’yla savaşmalarına kendilerinin neden olduğuna işaret edilmektedir.

İki ordu da aralarında konuşmaktadır. Japonlar tekrar saldırı planları yaparken; Amerikalılar ise Japonların asker sayısı ve mühimmat olarak kendilerinden ne kadar üstün olduklarını konuşmaktadırlar. Bu konuşma esnasında neredeyse tüm savaş filmlerinde kullanılmakta olup, her ülke düşman tarafın, kendilerinden mühimmat, asker sayısı ve teknoloji olarak ileride olduğunu, kendilerinin bu anlamda eksik olduklarını söyleyerek, karşı tarafın sahip olduklarını sıralamaktadır. Böylece daha az imkân ve daha az askerle elde edilen zafer öyküsü daha da anlam kazanmakta ve önemli olanın mühimmat ya da asker sayısı değil, vatan sevgisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu sırada Japonlar, Midway planından bahsederken, Amerikalılar ise ölen askerlerinin ardından duygusal konuşmalar yapmakta, onların mezarları ve aileleri gösterilerek, yaşadıkları acı, aslında her askerin onlar için ne kadar önemli olduğu anlatılmaktadır. Bu sahnelerle de seyirci duygusal açıdan yakalanmaya çalışılarak, savaşın ortasında, duygusuz Japonların karşısında, merhametli ve duygusal Amerikalılar konuşmaktadır.

18 Nisan 1942’de Amerikalılar Tokyo’yu bombalama hazırlığındadırlar. Bu noktada ise Tokyo’nun bombalanacağından ziyade, eğer operasyon başarılı geçerse, Japonların tarihinde anavatanlarını vuran ilk düşmanın Amerika olacağı bilgisi verilmektedir. Bu sahneyle, Amerika’nın ilkleri başardığına ve en güçlü olanlardan dahi daha güçlü olduğuna göndermede bulunulmaktadır. Ayrıca her saldırıya geçişte askerlere gelmek istemeyen varsa gelmeyebilir konuşması yapılmakta ve bununla da Amerikan’ın özgürlükçülüğüne ve zorunluluğun değil, gönüllülüğün esas olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ardından Tokyo bombalamaktadır.

Öte yandan Amerikan askerleri, Çin’in Japonya’nın işgali altındaki bölgeye gitmektedir. Çinliler, Amerikan subayına, Japonya’nın hedefinin tesisler değil, insanlar olduğunu söylemektedir. Amerikan subayı şok olmaktadır. Bu sahneyle, Amerikan’ın asla sivilleri hedef almadığı ve almayacağı, savaşın askerler arasında olması gerektiği mesajı izleyiciye verilirken, sivilleri hedef aldıkları birçok saldırı ise göz ardı edilmektedir.

Mayıs ayına gelindiğinde Amerikalılar üstün yetenekli askerleri sayesinde, Japonların Midway planını çözmüştür ve bir Amerikan askeri, eşine eğer kaybederlerse, Japonların Pasifik’i ele geçireceğini, batı yakasını kaybedeceklerini anlatmaktadır. Birçok yerin yerle bir olacağını ve savaşın yıllarca süreceğini söylemektedir. Böylece bir taraftan Amerika’nın ne kadar çaresiz olduğu ve içine çekildikleri bu savaşı kazanmak adına her şeyin mubah olduğu mesajı izleyiciye verilirken; diğer taraftan da aslında Japonların ne kadar gerisinde oldukları, ancak her şeye rağmen kazandıkları gösterilmektedir.

4 Haziran günü Japon uçakları saldırıya geçmektedir. Ardından Amerikalılar da karşılık vermektedir. Bu esnada Japon asker komutanına, bize saldırmaya mı çalışıyorlar sorusunu sorduğunda, komutanı ona Amerikalıların o kadar cesur olmadığı cevabını vermektedir. Bu sahneyle, seyircinin milliyetçi duygularına dokunulmakta ve Japonlara yapılan her türlü saldırıda, Amerika’nın haklı olduğuna işaret edilmektedir.

ABD askerleri ise saldırıya geçmekte ve kazanmak uğruna seve seve ölmektedirler. Bu sahnelerle de Amerika’nın askerlere verdiği değeri, askerlerin de Amerika için gerekirse seve seve ölecekleri

gösterilmektedir. Bununla birlikte Japon askerler, Amerikalıların bu kadar kötü uçakları olduğu için şanslıymız demekte ve Amerika'nın, Japonya'nın tüm üstünlüğüne rağmen, kahraman askerleri sayesinde savaşı kazandıkları belirtilmektedir. Amerikan askerlerinin konuşmalarında ise Japonların sadece öldürülmesi gereken şeyler olduğu üzerinde durulmaktadır. Böylece, Japonlar ötekileştirilerek, öldürülmelerinde seyirciyi rahatsız eden bir unsur bırakılmamaktadır.

Ayrıca uçağı batan iki Amerikan askeri, Japonlara esir düşmekte ve askerlerden biri gerekli bilgiyi vermediği için ayağından demirle bağlanarak, denize atılmaktadır. Bu sahneyle yine Amerika'nın vicdanı karşısına, Japonya'nın vicdansızlığı konulmaktadır. Ancak her şeye rağmen canla başla savaşan askerler sayesinde savaş kazanılmaktadır. Japonlar kaybettiklerini kabul etmekte ve geri çekildiklerine dair Amerika'ya telgraf yollamaktadır. Amerika'daki Komutan "Tanrı O çocukları korusun. Tek ihtiyaçları olan adil bir savaşmış" demekte ve Japonların yaptığı saldırıya göndermede bulunarak, adil savaşıldığı takdirde, ABD'nin diama kazanacağı bilgisi izleyiciye verilmektedir. Filmde ayrıca birçok Çinlinin, Amerikan askerlerinin kaçmasına yardım ettiği gerekçesiyle öldürüldüğü bilgisi de verilerek, Japonya'nın vicdansızlığına son bir vurgu daha yapılmaktadır.

Türk İşi Dondurma Filminin Analizi

I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de gerçekleşen savaşı konu edinen filmde, Avustralya'da yaşayan ve savaşa katılmayan iki Türk'ün, Avustralya'da savaş açıp, Çanakkale'ye giden ve içerisinde askerlerin olduğu treni engellemesi ele alınmaktadır. Film, Çanakkale Savaşı ile ilgili verilen bilgilerle başlamaktadır. Filmin başında, diğer filmde de olduğu gibi savaşın korkunç bir şey olduğu söylenirken, Anzak ve Türk askerlerinin arasındaki dostluğa da vurgu yapılmaktadır. Savaşın ne kadar ağır şartlarda geçtiğine de değinilmektedir.

Ardından Avustralya'ya geçilmektedir. Türk dondurması satan Mehmet ile devcilik yapan Ali, Ali'nin Gülsüm isimli eşi ve bebeği vardır. Ayrıca Rose adında Avustralyalı bir kadınla evli ve şeker satarak para kazanan Salim vardır. Bu arada İngiltere savaş için çağrı yapmakta ve "İngiltere düşerse siz de düşersiniz" sloganlı bildirimler dağıtmaktadır. Bu sahneyle İngiltere'nin Anzak askerlerini nasıl ikna ettiğine dair ilk ipucu verilmektedir. Buna ek olarak İngilizler savaşa asker çağırarak için panayır kurmuşlardır. Ali, Mehmet ve Salim panayırda satış yapmak için gitmektedirler. Mehmet "Askere çağırarak için panayır kurulur mu? Çıkarsın meydana, harp var, silahını kapan gelsin dersin" demektedir. Bu sahneyle iki kültür ve savaşlara bakışı arasındaki farka, ayrıca birinde panayır kurulup, gençlerin ikna edilmesine, diğerinde ise harp var cümlesinin yeterli olmasına vurgu yapılmaktadır.

Panayırda içki içip, eğlenen insanlar vardır. İngiliz Yüzbaşı, barbarlarla savaşta olduklarını, dünyanın yeniden şekillendiğini söyleyerek, erkekleri askere davet etmektedir. İngiltere sizi korumak için savaşıyor, İngiltere düşerse siz de düşersiniz diye de eklemektedir. Halk coşkuyla desteklemektedir ve bu sahnelerle izleyiciye sadece İngilizlerin, Anzakları nasıl ikna ettiği değil, aynı zamanda Anzakların savaşa gelmesinin tek nedeninin, İngilizlerin onları kandırması olduğu mesajı da verilmektedir. Bu mesaj, savaşa hayır diyen kadınların protestolarıyla da desteklenmektedir. Film boyunca bir kısım sürekli savaşa itiraz ederek, eylem yapmakta, ancak İngiliz askerleri tarafından müdahalede bulunmaktadır. Böylece Avusturalya halkının bir kısmının savaşa asker göndermeyi kabul etmezken; diğer kısmının ise kandırıldığı bilgisi seyirci ile paylaşılarak, sorunun Avustralyalılarla değil, İngilizlerle ilgili olduğuna işaret edilmektedir.

Ardından Türkler, Osmanlı'nın savaşa girdiğini ve askerlerin Çanakkale için toplandığını öğrenmektedirler. Türklere, halkın bir kısmı kötü davranarak, onları düşman ilan etmektedir. İngiliz Yüzbaşı tutukladığı Türklere, artık onların düşmanı olduğunu söylerken, Vali gelip, onları serbest bırakmasını söylemekte ve filmin geneline hâkim olan ve sıkça kendisini hissettiren, suçlunun İngiltere olduğu vurgusu yinelenmektedir.

Öte yandan Mehmet'in dondurma arabasına zarar verilmekte ve evi yakılmaktadır. Fakat bu noktada da Mehmet ve Ali'nin arasında geçen diyalogda, yarısı bize düşman oldu söylemiyle, bunu yapanların İngilizlerin kandırdığı insanlar olduğu ve herkese mâl edilemeyeceği belirtilmektedir. Ardından Mehmet ve Ali memlekete dönerek, savaşa katılmaya karar vermektedirler. Ancak gidecek paraları yoktur ve artık iş yapmaları da engellenmektedir. Bunun üzerine Ali'nin eşi Gülsüm bileziklerini vermektedir. Bu sahneyle, savaş esnasında, Türk kadınlarının her şeyini ortaya koymasına göndermede

bulunmaktadır. Ancak başvuruları, İngiliz askerlerin müdahalesiyle, savaşa katılacakları tahmin edildiği için reddedilmekte ve paraları da ellerinden alınmaktadır. Bununla İngilizlerin vicdansızlığına işaret edilmektedir. Mehmet “Kim dost kim düşman karışık” demekte ve bu sözlerle, filmin en başındaki söylemlere destek verilmektedir.

Sonraki sahnelerde Avustralya ve Türkler arasındaki dostluğa vurgu yapılırken, Mehmet’in çırağı ve savaş karşıtı David, İngilizler tarafından zorla askere alınmaktadır. Bu sahneyle de iddia edildiği gibi sadece gönüllülerin alınmadığı, çocukların dahi zorla alınarak, savaşa gönderildiği belirtilmektedir. Daha sonra askeri birlikte, Anzak askerlerinin eğitilirken, “Onlar barbarlar! Kana susamış canavarlar!” diye sürekli tekrar ettikleri duyulmakta ve böylece, Anzak askerlerinin Çanakkale’ye geldiklerinde Türklerle ilgili birçok yanlış bilgiye sahip olduğu ve onları canavar olarak gördükleri bilgisine göndermede bulunmaktadır.

Mehmet ve Ali, askerlerin gideceği treni durdurmaya karar vermektedirler. Bunun için askeri birlikten silahlar çalmakta ve zorla götürülen David’i kurtarmaktadırlar. Bu sırada Vali ve İngilizlerin konuşmaları görünmektedir. Vali, zaten kendilerinden bu kadar uzak bir savaş için asker gönderdiklerini ve bu yüzden sadece gönüllülerin gideceğini söylemektedir, ancak İngilizler aralarında konuşarak, herkesi almaya karar vermektedirler. Yine bu sahneyle de sorunlu tarafın İngilizler olduğu tekrar edilmektedir. Ayrıca, Mehmet ve Ali silah alırken, “Adamların imkânı var” demekte ve burada da savaş filmlerinde sıkça kullanılan, karşı tarafın imkânlarına vurgu yapıp, imkânsızlık içerisinde kazanılan savaşa işaret edilmektedir.

Daha sonra hep beraber, Salim’in kayınpederinin uzaktaki bir evinde saklanıp, treni durdurmak için plan yapmaktadırlar. Bu sırada Mehmet ve Ali gazeteye silah zoruyla ilan yazdırmakta ve ilanda, “Avustralya’ya savaş ilanı! Avustralya, Osmanlı’ya savaş açtığı için burada yaşayan iki Türk olan biz, Mehmet ve Ali Avustralya’ya karşı savaş ilan ediyoruz” yazmaktadır. Ayrıca Gülsüm’ün Ali’ye, “Bu çocuk babasız büyür, ama vatansız büyümez” söylemiyle, Türklerin savaşa ve vatanlarına bakışı ortaya konarak, Avustralyalılar gibi savaşı eğlence olarak görmedikleri mesajı seyirciye verilmekte ve seyircinin duygularına hitap edilmektedir.

Mehmet ve Ali tren yoluna gidip, tuzak kurmaktadırlar. Yüzbaşı, raylardaki dondurma arabasını görüp, treni durdurmakta ve vagonlardan bazıları patlarken, diğer vagonlar tünelde kalmaktadır. Yüzbaşı askerlere karşılık vermelerini emretmekte ve karşılıklı çatışmaktadırlar. Kurdukları tuzak nedeniyle de askerler onların en az 50 kişi olduğunu düşünmektedir. Bu sahneyle de Türkün gücünün altı çizilmektedir.

Vurulan askerler korkmaktadır. Askerleri gönderip, kendisi çıkmayan Yüzbaşına vurgu yapılarak, Ali, “Çocukları gönderiyorsun. Kendin çıksana” diye bağırılmaktadır. Ardından “Çocuklar dışarı çıkmayın” diye eklemektedir. Bu sahneyle ise Türklerin, Avustralyalılarla değil, İngilizlerde sorununun olduğunu ve Avustralyalılara karşı merhametli oldukları anlatılmaktadır. Aradan saatler geçmekte ve çatışma hala devam etmektedir. “İngilizler birkaç Türk’le baş edebilir” diyen Yüzbaşı, topraklarını savunmadığı için askerlere kızmaktadır. Bütün askerleri dışarı yollayan Yüzbaşı ise tünelde kalmaktadır. Burada esasında İngilizlerin korkak olduğu ve başkalarının ardına saklandıkları, kendilerinin ölümü göze alamadıkları mesajı izleyiciye aktarılmaktadır.

Ardından destek gelmekte ve Teğmen, Yüzbaşı’ya kızmaktadır. Dışarıdakiler kaç kişi diye sormakta, Yüzbaşı en az 100 kişi cevabını vermektedir. Teğmen de emrinde bir tren dolusu asker olmasına rağmen 100 kişiyle baş edemediği için Yüzbaşına kızmakta ve 56 saat oldu, oraya kendin gitseydin, bu iş bitmişti demektir. 3 askerle çıkan Yüzbaşı ve askerleri, Mehmet ve Ali tarafından öldürülmektedir. Yüzbaşı ölmeden önce “Boşuna savaşıyorsunuz... Ülkenizi asla kurtaramayacaksınız” demekte, Ali de “Gidemeyeceksiniz ve sen de bunu göremeyeceksin” demektir. Bu sahneyle izleyiciye, İngiliz askerinin öldürülme anı onaylatılmaktadır.

Sabah destek ekip yerini almıştır. Ali öldürülmekte ve son söz olarak “Çanakkale’yi geçemeyeceksiniz” demektir. İngilizler, Mehmet’i David’e öldürtmektedirler. Bu sahneyle vatani için seve seve ölen Türkler ile zorla birini öldürmek zorunda bırakılan, ağlayarak ateş eden Anzaklar ve onlara bunu yaptıran İngilizler arasındaki zıtlık ortaya konmaktadır. Teğmen’e yalnızca iki kişi oldukları

bilgisi iletilmekte, Teğmen ise bunun imkânsız olduğunu söyleyerek, iki kişi 56 saat koca birliği nasıl tutabilir diye şaşırmakta ve Türkün gücü yinelenmektedir.

Dış ses Mehmet ve Ali gibi birçok kahramanın, birçok mevziinin kurtarılmasına etki ederek, bu imkânsız savaşın kazanılmasına katkıda bulduklarını söylemektedir. Bu cümleyle de imkânsızı başarmak vurgusu yapılmaktadır. Ardından, “Anzaklar ne uğruna savaştıkları aydınlık güzel günleri, ne de vatanlarını görebildiler. Dost bildikleri uğruna savaşanlar, öldürdüklerinin dost olduğunu çok geç gördüler” demektedir. Bu söylemle ise İngilizlerin, Anzakları kandırdığı ve kendileriyle ilgisi olmayan bir savaşa soktuğu bilgisi tekrar edilirken, asıl dostun Türkler olduğu vurgusu yapılmaktadır. Ardından film, Anzak askerlerinin mezarları ve Atatürk’ün Anzak askerlerinin annelerine yazdığı mektubun okunmasıyla sona ermektedir.

SONUÇ

ABD, ideolojik bir araç olarak kullandığı sinema filmleriyle, izleyicinin bilincini şekillendirirken, savaş filmleriyle de desteğini almakta ve dostla düşmanı göstermektedir. Ayrıca, ABD’nin savaş filmlerinde genel olarak Vietnam Savaşı, II. Dünya Savaşı, Yahudi Soykırımı, Irak ve Afganistan savaşlarının konu edindiği görülmektedir. Genel olarak savaşın nedenlerinin anlatılması, halkın desteğinin alınması, orduya sempati kazandırılmasının yanı sıra kaybettikleri savaşlarda da kaybetme nedenlerinin gösterildiği ve bunun ordudaki askerlerin bireysel tavırlarından, hırs yapmalarından ya da intikam almaya çalışmalarından kaynaklandığının gösterildiği savaş filmleri, ABD’nin önemli propaganda malzemelerindedir. ABD yaptığı filmlerde, dâhil oldukları savaşlarla ilgili, mecbur kaldıkları için dâhil olduklarını, esasında savaş karşıtı olduklarını dile getirirlerken; işgal ettikleri ülkelerle ilgili de demokratik idealler temasına vurgu yapmaktadır. ABD ürettiği filmlerde askerleri güçlü, milletini savunan, mert, vicdanlı, merhametli ve kahraman olarak nitelendirirken, orduyu ise güçlü ve hiçbir ordunun yapamadığını yapan olarak nitelendirmektedir. Çizdiği bu özelliklerle ülkelere girmeyi, asker ve sivil öldürmeyi meşru kılmakta; ancak bununla birlikte, filmlerinde sivillerin öldürülmesine büyük tepkiler vererek, böyle bir şeyi asla kabul etmeyeceklerinin altını çizmektedir. Ötekileri ürettiği savaş filmlerinde ABD, kaybettikleri Vietnam Savaşı ile ilgili de birçok film yapmakta ve bu başarısızlığı orduya değil, bireysel olarak askerlere mâl etmekte ve filmlerde sadece askerlerin ruh hali veya bozulan psikolojilerini konu edinmektedir.

Türkiye’deki sinemanın gelişiminin farklı olmasından dolayı savaş filmlerinde de farklılık görülmektedir. Devlet müdahalesinden dolayı yerini geç bulan Türk sinema filmlerinde, savaş filmleri kapsamında 1940-50 arasında devlet eli, 50-60 arasında Kore, 60’larda öğrenci olayları, 70’lerde Kıbrıs ve milliyetçi duygulara hitap, 80’lerde yine devlet müdahalesi ve 2000’li yıllarda bu tür filmlerde yeniden bir yükseliş öne çıkmaktadır. Türkiye’deki savaş filmlerinde genel olarak Kurtuluş Savaşı, Çanakkale Savaşı, İstanbul’un Fethi, I. Dünya Savaşı ve PKK sorunu ele alınmaktadır. Bununla birlikte iki tane de ABD’nin Irak’ı işgalini anlatan film bulunmaktadır. Bu tür filmlerde genellikle istikrarsızlık, bunalım ve bir tehdit durumunda artış olduğu görülmektedir. Filmlerde öne çıkan temalar ise vatanseverlik, kahramanlık, milli mücadele, çekilen zulüm, zorluklar altında ve yokluk içinde savaşma ve kazanma, milli duygulara hitap etme, Anzak askerlerine karşı dostluk, vicdan, merhamet ve herkesin önemli olduğu duygularıdır.

ABD ve Türkiye’deki savaş filmlerinin genel bir değerlendirmesinin ardından ABD’nin ikinci kere çektiği *Midway* filmi ile *Türk İşi Dondurma* filmi ele alındığında şunları söylemek mümkündür: *Midway* filminde adaletsiz, acımasız, merhametsiz ve vicdansız Japon askeri; yüce, mükemmel, canla başla savaşan, herkesin eşit derecede önemli olduğu, vicdanlı, merhametli Amerikan askeri tasviri yapılmaktadır. Amerikalıların savaşı istemediği, ancak mecbur bırakıldığı seyirciye anlatılırken; Japonların Amerika’ya kin ve nefret duyduğu, onları barbar gördüğünün de altı çizilmektedir. Böylece dost oldukları Japonya’ya yapılanlar meşrulaştırılmaktadır. Bununla birlikte, Japonlar Amerika’yı tehdit de etmektedir. Bu da yapılan her şeyi mubah kılmaktadır.

Tarafsız ABD, savaşı asla istememektedir, fakat bir savaşın içerisinde girdiğinde ise ilkleri başarmakta ve kazanmaktadır. Japonların adil olmayan saldırı karşısında bile soğukkanlılığını koruyan ABD, böyle bir saldırıyı asla gerçekleştirilmemekle birlikte, intikam duygusunu da kabul etmemektedir. Japon Amiralin “Onları korkunç bir hataya sürükledik” cümlesiyle de tüm suçu Japonlar üstlenmekte ve

Amerikalılar sadece içine çekildikleri savaşta üstlerine düşeni yapmaktadırlar. Çünkü Amerika güçlü olduğu kadar masumdur da.

Asker sayısı ve mühimmat olarak Japonlar üstün olmasına rağmen, vatan sevgileri ve kahramanlıklarıyla Amerikan askerleri bu açığı kapatmaktadır. Filmde seyirci duygusal açıdan sık sık yakalanmakla birlikte, yine sıklıkla milliyetçi duygulara hitap edilmektedir. Ayrıca her saldırı öncesinde askerlere gelmek istemeyen var mı diye soran ABD, her koşulda özgürlükçü ruhunu korumaktadır. Japonlar, asker ve sivil dinlemeden herkesi acımasızca katlederken, ABD ise özgürlük ve eşitlik dağıtmakta, asla sivillere dokunulmaması gerektiğini sıklıkla vurgulamaktadır. Her askerin çok önemli olduğunun sıkça tekrar edildiği filmde, öteki ilan edilen Japonya, vicdansızlıkla yaftalanmakta ve adil bir savaş olduğunda ABD'nin her daim kazanacağını altı çizilmektedir.

Türk İşi Dondurma filmi savaşın korkunç bir şey olduğu söylemiyle başlamakta ve Anzak-Türk dostluğuna sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Savaşın ağır şartlar altında geçtiği yine sıkça ifade edilen söylemler arasında yer almaktadır. İngiltere'nin Avustralya'daki propagandasına, Avustralyalıları nasıl ikna ettiğine bolca yer veren filmde Avustralyalılar değil, sadece İngilizler öteki olarak ilan edilmektedir. Vali, sürekli İngiliz askerlere tepki göstermekte, ancak İngilizler bunları göz ardı ederek, kendi istediklerini yapmaya devam etmektedir. Halkın yarısının savaş karşıtı olarak gösterildiği filmde, diğer yarısı da İngilizler tarafından kandırılmış olarak aktarılmaktadır.

Türklerle, İngilizlerin ve Avustralyalıların savaşa bakışı arasındaki farka da değinilmekte ve onların savaşı eğlenceyle, Türklerin ise memleketle eş gördüğüne vurgu yapılmaktadır. Bu da en zor şartlar altında bile kazanmanın şifresi olarak seyirciye iletilmektedir. Filmde, İngilizlerin ve Anzakların, Türkleri barbar olarak gördüğü ifade edilmektedir. Ayrıca sık olarak sorunun Avustralyalılarda değil, İngilizlerde olduğu vurgulanmaktadır.

Fedakâr Türk kadını imgelemi, Ali'nin eşi Gülsüm üzerinden verilmekte ve gerekirse Türk kadınının da Türk erkeği gibi varını yoğunu ortaya koyabileceği mesajı verilmektedir. İngilizlerin vicdansızlığına bolca değinilen dizide, ikna edilemeyenlerin zorla askere alındığı ve gönüllü adı altında gönderildiği gösterilirken, esasında gönüllülük adı altında zorbalık yaptıkları belirtilmektedir. İngilizlerin sahip oldukları mühimmata da vurgu yapılan filmde, *Midway*'de olduğu gibi "öteki" tarafın mühimmat olarak üstün oldukları, ancak vatan sevgisinin daha üstün olduğu bilgisi izleyiciye aktarılırken, Türklerin kahramanlığına bir kez daha değinilmektedir.

Milli duygulara sıkça hitap edilen bu filmde de vatanın önemi ve vatan için her şeyin yapılabileceği vurgusu öne çıkmaktadır. Diğer bir öne çıkan konu da İngilizlerin oyunlarıdır. Türk savaş filmlerinde, ABD'nin aksine intikam itici gücü oluşturmaktadır. İki kişinin bir tren dolusu askeri durdurmaya kalkışması, Türklerin cesaretine; bunu başarmalarına da zekâlarına ve güçlerine işaret etmektedir. İki vatansızın sahip olduğu cesaret ve memleket sevgisinin karşısına ise tünelden çıkmaya korkan askerler ile tünelden çıkmayan, çıktığında ise ölen Yüzbaşı konularak, bu duygu pekiştirilmektedir. Kısaca cesur Türkler ve korkak İngilizler ikilemi yaratılmaktadır. Buna bir de Türklerin vatanları için seve seve ölmesi duygusu eşlik etmektedir. Son olarak da imkânsızın başarılması, İngilizlerin Anzakları kandırması ve onları kullanması ile asıl dostun Türkler olduğu mesajlarıyla film bitmektedir.

İki film ele alındığında verilen mesajların ve kullanılan ideolojik metinlerin birbirine çok benzer olduğu görülmektedir. Acımasız, merhametsiz, adaletsiz Japonlar *Midway*'in ötekisi iken; acımasız, merhametsiz ve adaletsiz İngilizler ise *Türk İşi Dondurma*'nın ötekisidir. Amerikalılar vicdanlı, merhametli, kahraman, güçlü iken; Türkler de aynı şekilde vicdanlı, merhametli, kahraman ve güçlüdür. *Midway*'de Japonlar Amerikalıları, *Türk İşi Dondurma*'da İngilizler Türkleri barbar olarak nitelendirmektedir. Türkiye de Amerika da savaşı istemeyen taraftır ve savaşı korkunç bir şey olarak görmektedirler. Japonlar da İngilizler de mühimmat olarak üstün iken; Amerikalılar da Türkler de vatan sevgisi ve kahramanlık olarak üstündürler. *Midway*'de suçlu taraf Japonlar, *Türk İşi Dondurma*'da ise sıkça vurgulandığı üzere Anzaklar değil, İngilizlerdir. Japonların sivil ve asker ayrımı yapmadan öldürmelerinin karşısında, İngilizlerin de yalanları ve Anzakları kandırmaları yer almaktadır. Her iki film de milliyetçi duygulara hitap etmektedir. Her şeye rağmen kazanma ve imkânsız başarıma vurgulanan temalar arasında olmakla birlikte, iki taraf da fedakârdır. Amerikalıların özgürlük vurgusuna karşın, Türklerde dostluk vurgusu vardır. İki film arasındaki ayırım ise Amerikalılarda

intikam duygusuna karşı çıkılırken; Türklerde bunun itici gücü oluşturmasıdır. Ayrıca Türk İşi Dondurma'da düşmanın korkaklığına karşılık, Türklerin cesurluğu, zekâsı ve gücü ortaya konmaktadır.

Tüm bunlar ele alındığında ülkeler, konular, savaşlar değişse dahi filmlerin mesajının değişmediği söylenebilir. Bu bağlamda her iki filmde de karşı tarafı yerip, kendi tarafını överek kahramanlık hikâyesi oluşturma söz konusudur. İdeolojik metinler olarak kurgulanan savaş filmlerinde düşmana yüklenen olumsuz sıfatların karşısına, kendi askerlerine yüklenen olumlu özellikler ve seyircilerin milliyetçi duygularına hitap ederek, desteğini kazanma, ayrıca seyircinin gözünde kahraman olma söz konusudur. Öz ile her iki filmin de ideolojik metinleri aynı sonucu vermekte ve her iki film de izleyiciye aynı dili sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ö. (2015). Tarih Derslerinde Yararlanılabilecek Savaş Filmleri Üzerine Değerlendirme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 43, 126-132.

Gülmez, F. Ç. (2015). Bir Propaganda Aracı Olarak Sinema: Er Ryan'ı Kurtarmak. https://www.academia.edu/19894486/Bir_Propaganda_Arac%C4%B1_Olarak_Sinema_Er_Ryan%C4%B1_Kurtarmak_%C3%96rne%C4%9Fi adresinden 01.11.2017 tarihinde erişilmiştir.

Mersin, S. (2011). Kurtuluş Savaşı Filmleri ve Milli Hamaset, *Sinecine Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 33-56.

Tuğcu, M. S. (2016). Althusser'in İdeoloji Kavramı Bağlamında "Operasyon Argo" Filminin Analizi, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, 55-71.

Yapıcı, F. (2004). *1990'lardan Günümüze Amerikan Savaş Filmlerinde Üçüncü Dünya Ülkelerinin Sunumu*, [Yüksek lisans tezi], Ege Üniversitesi.

Yılmaz, E. (1990). *Amerikan Sinemasında Savaş ve Vietnam Filmleri*, [Yüksek lisans tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi.